

SKÓRNIKOWATE

MACIEJ MROCZKOWSKI

Instytut Zoologiczny PAN, Warszawa

Historia badań nad rozmieszczeniem gatunków z rodziny Dermestidae w Polsce

Do niedawna nie było w faunistycznym piśmiennictwie dotyczącym Polski odrębnych prac poświęconych rodzinie *Dermestidae*. Niemniej jednak istnieje wiele publikacji dotyczących całości rzędu *Coleoptera*, a zawierających dane o rozmieszczeniu gatunków z omawianej rodziny. Dają one w sumie wiele materiału i pozwalają na wyrobienie sobie jakiegoś obrazu — jednak, ze względu na mylność lub wątpliwość niektórych oznaczeń — należy do nich podchodzić zawsze z pewną rezerwą. Prac takich jest bardzo dużo — ogólna liczba publikacji zawierających dane o rozmieszczeniu *Dermestidae* w Polsce przekracza 300, toteż nie sposób wszystkie je w tym miejscu omawiać; o ważniejszych jednak warto wspomnieć. Przystępując do takiego przeglądu historycznego nie można rozpatrywać go w odniesieniu do obecnego terenu Polski jako czegoś jednolitego, lecz jedynie w odniesieniu do ówczesnie istniejących granic politycznych, do poszczególnych zaborów, gdyż badania fizjograficzne różnie się w każdym z trzech zaborów kształtowały.

W zaborze pruskim niezwykle intensywne badania fizjograficzne prowadzone były na Śląsku. Dobry start często przesądza o wynikach — takim dobrym startem dla fizjografii Śląska była praca Weigla z 1806 r. Bardzo liczne późniejsze prace, przede wszystkim Letznera i Gerhardta, a później Kolbego i Polentza dały wyczerpujący obraz chrząszczy fauny Śląska i uczyniły tę część Polski najlepiej zbadaną pod względem faunistycznym. O ilości prac dotyczących tego terenu można przekonać się przeglądając niezwykle sumiennie zebraną przez F. Paxa bibliografię fauny Śląska. Inne tereny Polski będące pod zaborem pruskim nie były już tak intensywnie badane, lecz do nich też istnieją ciekawe i duże opracowania. Wymienić tu można prace Siebolda, Lentza, Seidlitz, Brischkego i Helma dotyczące tzw. Prus Królewskich i Książęcych, pracę Lüllwitza

dotyczącą Pomorza, prace Riedela, Schummana czy Koertha dotyczące W. Ks. Poznańskiego i wiele innych.

W zaborze austriackim, badania fizjograficzne nad chrząszczami rozpoczęły się właściwie dopiero w drugiej połowie XIX wieku. Wielkie zasługi położyli tu Maksymilian Siła-Nowicki i Marian Łomnicki, publikując szereg wyczerpujących, jak na owe czasy, wykazów. Z innych entomologów publikujących prace o faunistyce Galicji wspomnieć trzeba o Kotuli, Stobieckim, Rybińskim, Jabłońskim, Wachtlu, Jachnie czy Scheitterze. W wyniku tych badań tereny Galicji stały się w początku obecnego stulecia jednymi z najlepiej poznanych pod względem faunistycznym terenów Polski. Przy omawianiu zaboru austriackiego należy osobno wspomnieć o tzw. Śląsku Austriackim — niewielkim terenie, ale wyczerpująco poznany przede wszystkim dzięki pracom Kelcha, Rogera i Reittera, publikowanym w latach 1846—1870, a z późniejszych dzięki pracom Wanki.

Najgorzej, jeśli chodzi o badania fizjograficzne, przedstawiała się sytuacja w zaborze rosyjskim. Brak tu jakichś większych opracowań, obejmujących czy obszerniejsze tereny, czy większą liczbę gatunków. Z raczej drobniejszych publikacji trzeba jednak wspomnieć o pracach Wańkowicza, Kulczyńskiego, Lgockiego, Zajcewa, Jakobsona, Tarnaniego. Prace te pochodzą na ogół z początku obecnego już wieku.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w okresie międzywojennym, badania faunistyczne prowadzone były w dalszym ciągu bez generalnego planu, a tereny słabo poznane — pozostawały takimi i nadal. Z okresu tego trzeba wspomnieć o pracach Szulczewskiego i Myrdzika dotyczących Wielkopolski, o wykazie Trelli dotyczącym okolic Przemyśla, pracy Eichlera o chrząszczach okolic Łodzi, następnie o pracach Bartoszyńskiego, Kuntzego, Tenebauma, Węgrzeckiego, wreszcie o pracy Stefka dotyczącej Śląska.

Po drugiej wojnie światowej pojawiły się w krajowym piśmiennictwie pierwsze prace poświęcone w całości rodzinie *Dermestidae* i uwzględniające nowe, ciekawe materiały faunistyczne. Z tych prac wspomnieć trzeba o kilkunastu publikacjach autora tego artykułu oraz o pracy Z. Śliwińskiego z 1958 r. dotyczącej okolic Łodzi. Z innych prac nieco nowych danych o rozmieszczeniu *Dermestidae* wnosi wykaz Kinelskiego i Szujeckiego z 1959 r.

Badania nad taksonomią *Dermestidae* w Polsce

Badania takie w Polsce prowadzone były i są w dalszym ciągu jedynie przez autora tego artykułu, który z tego zakresu opublikował około 30 prac. Systematycznym opracowaniem krajowych *Dermestidae* w języku polskim jest zeszyt 52 z części XIX opracowania zbiorowego „Klucze do oznaczania owadów Polski”.

Ocena stanu opracowania i znajomości grupy

Obecna nasza znajomość *Dermestidae* nie jest wystarczająca i to zarówno pod względem systematycznym jak i faunistycznym. Brak jest do tej pory szczegółowej monografii systematycznej tej rodziny, w której podane by były nie tylko dokładne i nowoczesne klucze do oznaczania, lecz także opisy poszczególnych jednostek taksonomicznych, uwzględniające morfologię i anatomię oraz określające granice zmienności, następnie omówienie biologii i cyklów rozwojowych, a także i szczegółowe rozmieszczenie w Polsce na tle ogólnego rozmieszczenia na świecie. Dużą luką jest też brak do tej pory kluczy do oznaczania postaci larwalnych. Prace nad takimi opracowaniami są zresztą od szeregu lat prowadzone i można mieć nadzieję, że w przyszłości poznanie krajowych *Dermestidae* pod względem systematycznym stanie się bardziej pełne i wyczerpujące. Pierwszym krokiem naprzód w tym kierunku już zrobionym było opublikowanie opracowania *Dermestidae* w „Kluczach do oznaczania owadów Polski”. Wobec istnienia w Instytucie Zoologicznym Polskiej Akademii Nauk w Warszawie bogatych zbiorów zoologicznych a także dobrze zaopatrzonej biblioteki fachowej, sprawa ukończenia podjętych tam opracowań taksonomicznych jest realna i wydaje się zależeć jedynie od czasu, potrzebnego na te opracowania.

Inaczej przedstawia się stan znajomości *Dermestidae* pod względem faunistycznym. Wyczerpujące i dokładne poznanie rozmieszczenia poszczególnych gatunków, mimo istnienia nie tylko dużego piśmiennictwa ale i dość obfitych zbiorów, wymagać będzie jeszcze wieloletnich badań terenowych i nie będzie z pewnością prędko ukończone. Ogólnie biorąc, planowe prace nad faunistyką *Dermestidae* dadzą się podzielić na trzy etapy, niżej omówione pod względem zaawansowania ich stanu.

Etap pierwszy. Zebranie, możliwie dokładne i sumienne, wszystkich danych do tej pory ogłoszonych w piśmiennictwie dotyczącym terenów Polski. Konieczność takiej pracy jest tak oczywista, że nie warto tu o tym się rozwodzić, należy jednak podkreślić jej żmudność, gdyż poszczególne publikacje porozsiewane są w setkach czasopism, nieraz trudno dostępnych, a ich ogólna liczba jest bardzo duża. Po zebraniu możliwie wszystkich danych publikowanych, trzeba je krytycznie opracować, prostując przede wszystkim, na podstawie zbadania okazów dowodowych, błędne wiadomości. Wynikiem kończącym ten etap badań faunistycznych powinien być krytyczny katalog, podsumowujący dotychczasowy dorobek na tym polu.

Z wielką satysfakcją można w tym miejscu wspomnieć o prowadzeniu już od 10 lat w Pracowni Koleopterologicznej Instytutu Zoologicznego Polskiej Akademii Nauk w Warszawie intensywnych prac nad zebraniem

w postaci kartoteki wszelkich wiadomości faunistycznych dotyczących Polski nie tylko dla rodziny *Dermestidae*, ale w ogóle dla całości rzędu *Coleoptera*. Prace te, prowadzone przez autora tego artykułu przy współautorstwie z dr B. Burakowskim i J. Arndt, są już w poważnym stopniu zaawansowane. Dość wspomnieć, że przepracowano do tej pory około 2500 faunistycznych publikacji, w wyniku czego powstała kartoteka licząca obecnie około 200.000 kart z wiadomościami faunistycznymi. Ukończenie w całości owej kartoteki przewidziane jest na koniec 1965 roku, po czym można będzie przystąpić do sporządzenia maszynopisów kolejnych tomów katalogu chrząszczy Polski do wydawnictwa „Katalogi Fauny Polski”, uznanego przez nasz rząd za szczególnie ważne dla rozwoju gospodarki narodowej. Oczywiście rodzina *Dermestidae* wejdzie w skład tego ogólnego katalogu.

Drugim etapem prac nad rozmieszczeniem *Dermestidae* w Polsce jest opracowanie wszystkich istniejących już obecnie w placówkach naukowych materiałów faunistycznych, a do tej pory nie opracowanych i nie opublikowanych. Materiałów takich jest bardzo wiele i nie można dopuścić do tego, aby praca i wysiłek licznych zbieraczy, często świetnych terenowców, poszły na marne. Potrzebne to jest także ze względu na ekonomię w planowaniu przyszłych badań terenowych. Zakończeniem tego etapu badań faunistycznych powinno być opublikowanie uzupełnienia do omówionego, jako pierwszy etap prac, katalogu podsumowującego dorobek publikowany. Prace nad istniejącymi, a niepublikowanymi materiałami w zakresie rodziny *Dermestidae* są bardzo zaawansowane i prowadzone równoległe z pierwszym etapem badań. Prawdopodobnie będą one ukończone i opublikowane na tyle wcześnie, że dadzą się włączyć do katalogu jeszcze przed jego wydaniem drukiem.

Trzeci etap prac nad faunistyką *Dermestidae* to planowe, wieloletnie badania terenowe, prowadzone dla wypełnienia „białych plam” na mapach rozmieszczenia poszczególnych gatunków. Odpowiednie i właściwe zaplanowanie tych badań będzie możliwe dopiero po ukończeniu obu pierwszych etapów — niemniej jednak stan zaawansowania tych dwu pierwszych etapów pozwala już obecnie na ogólną orientację i planowe gromadzenie materiałów z terenów wcale, czy też mało do tej pory badanych. Prace te są stale prowadzone przez Instytut Zoologiczny PAN.

Rola *Dermestidae* w dynamice liczebności owadów szkodliwych

Większość gatunków z rodziny *Dermestidae* przystosowana jest do pobierania pokarmu pochodzenia zwierzęcego — roślinożernych jest bardzo niewiele (niektóre gatunki z rodzaju *Trogoderma* Berth.). Poszczególne

grupy wykazują przy tym mniejszą lub większą wybiórczość. Przykładowo, większość gatunków z rodzaju *Anthrenus* Geoffr, a także niektóre gatunki z rodzaju *Attagenus* Latr. żywią się różnymi suchymi substancjami pochodzenia zwierzęcego jak np. trupami owadów i innych stawonogów, piórami, włosiem, wełną, skórą itp. Gatunki te mogą być wysoce szkodliwe w magazynach — nie atakują jednak z zasady żywych zwierząt, bez względu na ich stadium rozwojowe.

Istnieją jednak gatunki *Dermestidae*, których drapieżność jest znanym faktem. Na ogół jednak żywy pokarm nie jest dla nich jedynym, co więcej, jest pokarmem mniej chętnie spożywanym od pokarmu martwego. Ponadto, drapieżność ta ogranicza się do zwierząt pozostających w nieruchomym stadium rozwojowym, a więc przede wszystkim do jaj i poczwerek owadów. Znane są fakty niszczenia przez larwy gatunków z rodzaju *Dermestes* L. złożów jaj owadów szkodliwych lasom, np. niszczenie jaj brudnicy mniszki przez larwy *Dermestes lardarius* L. Obserwacje o niszczeniu poczwerek przez *Dermestidae* też są znane. Przykładowo, z naszego terenu, można wspomnieć o doniesieniu z 1934 r. przez prof. Kapuścińskiego o niszczeniu poczwerek pałczenia przez dwa, dość rzadko u nas spotykane gatunki *Dermestidae*. Larwy niektórych gatunków *Dermestidae* spotyka się też w gniazdach różnych gatunków żądłówek, gdzie mogą pobierać nie tylko martwy, ale i żywy pokarm.

Ze względu jednak na to, że dla wszystkich tych gatunków głównym pożywieniem pobieranym w przyrodzie jest pokarm martwy, a pokarm żywy pobierany jest raczej przypadkowo i nigdy nie jest pokarmem specjalnie poszukiwanym — rola ich w dynamice liczebności szkodników nie jest duża, tym bardziej, że owe gatunki *Dermestidae* nie są na ogół w przyrodzie liczne pod względem ilości osobników, a także, że brak jest jakiegoś wyraźnego wpływu między liczebnością szkodników a liczebnością drapieżnych gatunków *Dermestidae*. Ta ostatnia zależy przede wszystkim od warunków klimatycznych i mikroklimatycznych, a nie od pokarmu, którego w postaci martwych owadów czy innych zwierząt zawsze jest pod dostatkiem.

Ogólnie biorąc, pożyteczność *Dermestidae* w walce z owadami szkodliwymi ogranicza się jedynie do tych momentów, gdy liczebność szkodników jest bardzo wysoka i osiąga swoje maksimum. Wtedy, mając wszędzie w dużej ilości łatwo osiągalny pokarm, *Dermestidae* ograniczają w pewnym, niezbyt jednak wielkim, stopniu liczebność szkodników. Ta pożyteczność *Dermestidae* staje się jednak niezauważalna przy spadku liczebności szkodników lub mniej licznym ich pojawie.

Wnioski i propozycje

Mimo, iż *Dermestidae* nie są grupą specjalnie ważną w zwalczaniu szkodliwych owadów, a także, ze względu na ich sposób odżywiania się, nie przydatną specjalnie w biologicznej metodzie ochrony roślin, są jednak grupą gospodarczo bardzo ważną, przede wszystkim przez groźne szkody wyrządzane w magazynach. Dlatego też powinien być u nas położony nacisk na możliwie dokładne i wszechstronne poznanie tej grupy owadów. Oczywiście, podstawą do wszechstronnego poznania *Dermestidae* w Polsce powinno być dokładne opracowanie systematyczne. Takie właśnie opracowanie jest obecnie przygotowywane w Instytucie Zoologicznym Polskiej Akademii Nauk. W przygotowaniu jest też, jak to już mówiono, krytyczne opracowanie rozmieszczenia poszczególnych gatunków w Polsce. Należałoby jednak większy nacisk położyć na badania terenowe w celu uzupełnienia istniejących materiałów faunistycznych. Mimo, iż we wspomnianym Instytucie prowadzone są prace nad badaniem cyklów rozwojowych poszczególnych gatunków, dobrze byłoby, gdyby i inne placówki naukowe też podjęły prace z tego zakresu. Dalej, wydaje się potrzebne rozpoczęcie na większą niż dotąd skalę badań nad etologią i ekologią *Dermestidae* — badań u nas prawie wcale nie prowadzonych. Fizjologia i biochemia *Dermestidae* to dziedziny w ogóle u nas nie ruszane, a ciekawe chociażby ze względu na wyjątkowo małe potrzeby wodne *Dermestidae*, ilość linii zależną od warunków życiowych larw itp.

Kończąc ten referat pragnę podziękować Komitetowi Ochrony Roślin Wydziału Nauk Rolniczych i Leśnych Polskiej Akademii Nauk za propozycję jego opracowania i wygłoszenia.

LITERATURA

1. Bartoszyński, A. 1937 — Studia koleopterologiczne na wybrzeżu polskim Bałtyku. Dalszy ciąg badań nad chrząszczami Helu — *Fragm. faun. Mus. zool. pol.*, Warszawa, 3: 69—80.
2. Bartoszyński, A. 1937 — Przyczynek do fauny biegaczowatych (*Carabidae*) i ryjkowców (*Curculionidae*) Mazowsza — *Pol. Pismo ent.*, Lwów, 14—15: 114—121.
3. Brischke, C. G. A. 1883 — Beschreibung der forst- garten- und landwirthschaftlichen Feinde und Freunde unter den Insekten — *Schr. naturf. Ges. Danzig*, Danzig, N. F., 5, 4: 97—125.
4. Brischke, G. 1887 — Bericht über eine zoologische Excursion nach Seeresen im Juni 1886 — *Schr. naturf. Ges. Danzig*, Danzig, N. F., 6, 4: 73—91.
5. Brischke, C. G. A. 1888 — Bericht über eine Excursion nach Hela während des Juli 1887 — *Schr. naturf. Ges. Danzig*, Danzig, N. F., 7, 1: 42—64.
6. Brischke, C. G. A. 1889 — Bericht über eine Excursion nach Steegen, auf der frischen Nehrung, im Juli 1888 — *Schr. naturf. Ges. Danzig*, Danzig, N. F., 7, 2: 193—209.

7. Brischke, C. G. A. 1891 — Bericht über eine zweite Excursion nach Steegen im Jahre 1889 — Schr. naturf. Ges. Danzig, Danzig, N. F., 7, 4: 50—74.
8. Brischke, C. G. A. 1892 — Bericht über eine Excursion ins Radaunethal bei Babenthal während des Juni 1890 — Schr. naturf. Ges. Danzig, Danzig, N. F., 8, 1: 23—56.
9. Brischke, C. G. A. 1894 — Entomologische Beobachtungen im Jahre 1892 — Schr. naturf. Ges. Danzig, Danzig, N. F., 8, 3—4: 52—59.
10. Eichler, W. 1914 — Przyczynek do tęgopokrywych Ojcowa — Pam. Fizjogr. Warszawa, 22, III: 138—149.
11. Eichler, W. 1928 — Tęgopokrywe zebrane w okolicy Pabjanic, pow. Łaski, woj. Łódzkie — Czas. przyr. ilustr., Łódź, 2: 195—198.
12. Eichler, W. 1929 — Tęgopokrywe okolic Pabjanic (obok Łodzi). Część II — Czas. przyr. ilustr., Łódź, 3: 48—51.
13. Eichler, W. 1930 — Tęgopokrywe okolic Pabjanic (woj. Łódzkie) III — Czas. przyr. ilustr., Łódź, 4: 56—59.
14. Gerhardt, J. 1890 — Fortsetzung des K. Letznerschen Verzeichnisses der Käfer Schlesiens — Zeitschr. Ent., Breslau, N. F., 15: 285—348.
15. Gerhardt, J. 1891 — Fortsetzung und Schluss des K. Letznerschen Verzeichnisses der Käfer Schlesiens — Zeitschr. Ent., Breslau, N. F., 16: 349—433.
16. Gerhardt, J. 1910 — Verzeichnis der Käfer Schlesiens preussischen und österreichischen Anteils, geordnet nach dem *Catalogus coleopterorum Europae* vom Jahre 1906 — Dritte, neubearbeitete Auflage, Berlin, XVI + 431 pp.
17. Helm, O. 1880 — Bei Danzig gefangene Käfer — Schr. naturf. Ges. Danzig, Danzig, N. F., 4, 4: 56—57.
18. Helm, O. 1881 — In der Provinz Westpreussen gefangene Käfer — Schr. naturf. Ges. Danzig, Danzig, N. F., 5, 1—2: 304—305.
19. Helm, O. 1883 — In der Lorenzberg erbeutete Käfer — Schr. naturf. Ges. Danzig, Danzig, 5, 4: 13.
20. Helm, O. 1886 — In der Provinz Westpreussen gesammelte Käfer — Schr. naturf. Ges. Danzig, Danzig, N. F., 6, 3: 7.
21. Jabłoński, W. 1869 — Przyczynek do fauny chrząszczów krajowych — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, 3: (68) — (73).
22. Jachno, J. 1880 — Chrząszcze zebrane w okolicy Kotowej Woli — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, 14: 251—253.
23. Jakobson, G. G. 1915 — Fauna okrjestnostjei g. Nowo-Aleksandrii, Ljublinskoj gub. II. Żetkokryłyja (*Coleoptera*. I. (*Cerambycidae*, *Chrysomelidae* (czastju), *Lucanidae*, *Scarabaeidae*) — Zap. novo-aleks. Inst. s. Ch. i Lesow., Pietrograd, 23: 150—173.
24. Kapuściński, S. 1934 — Przyczynek do znajomości pasożytów Pałczenia — Pol. Pismo ent., Lwów, 12: 62—72.
25. Kelch, A. 1846 — Grundlage zur Kenntniss der Käfer Oberschlesiens, insonders der Umgegend von Ratibor. W: Zu der öffentlichen Prüfung aller Classen des Königlichen Gymnasiums zu Ratibor den 4 und 7. April, und dem mit Entlassung der Abiturienten verbundenen Redeactus den 20. April laden ergebenst ein Director und Lehrer-Collegium — Ratibor, I—II + 1—54.
26. Kelch, A. 1852 — Grundlage zur Kenntniss der Käfer Oberschlesiens etc. (Progr. 1846) Erster Nachtrag. W: Zu den öffentlichen Prüfung aller Klassen des Königlichen Gymnasiums zu Ratibor und der Entlassung der Abiturienten

- den 5. und 6. April ladet ergebenst ein das Lehrer-Collegium — Ratibor, 6—19.
27. Kinelski, S. i Szujecki, A. 1959 — Materiały do poznania chrząszczy (*Coleoptera*) fauny krajowej — Pol. Pismo ent., Wrocław, 29: 215—250.
 28. Koerth, A. 1916 — Beiträge zur Fauna der Umgegend von Schwerin a. W. — Zeitschr. Naturw. Abt. Dtsch. Ges. Posen, Posen, 22, 3: 31—47; 23, 1: 36—43.
 29. Koerth, A. 1917 — Beiträge zur Fauna der Umgegend von Schwerin a. W. — Zeitschr. Naturw. Abt. Dtsch. Ges. Posen, Posen, 24, 2: 32—35.
 30. Kolbe, W. 1899—1931 — Beiträge zur schlesischen Käferfauna — Zeitschr. Ent., Breslau, N. F., 24: 23—25, 1899; 32: 14—25, 1907; Jh. Ver. schles. Ins. k. Breslau, Breslau, 33: 13—21; 1908; 2: 18—24, 1909; 4: 7—12, 1911, 5: 9—11, 1912; 6: 5—11, 1913; 7: 1—7, 1914; 8: 16—20, 1915; 10—12: 29—37, 1919; 14: 40—55, 1924; Ent. Mitt., Berlin, 5: 253—257, 1916; 7: 200—211, 1918; 10: 75—82, 1921; Z. Ent., Breslau, 15: 2—14, 1927; 16, 2: 1—10, 1928; 17, 2: 8—17, 1931.
 31. Kotula, B. 1872 — Dodatek do fauny chrząszczów Galicyi — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, 6: 69—72.
 32. Kotula, B. 1873 — Przyczynek do fauny chrząszczów Galicyi — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, 7: 53—90.
 33. Kotula, B. 1874 — Przyczynek do fauny chrząszczów galicyjskich — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, 8: 18—26.
 34. Kulczyński, W. 1873 — Chrząszcze z okolic Miechowa w Królestwie Polskiem i Krakowa — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, 7: 98—109.
 35. Kuntze, R. 1923 — Nowe dla Polski i rzadsze chrząszcze z Podola — Pol. Pismo ent., Lwów, 2: 30—35.
 36. Kuntze, R. 1931 — Studya porównawcze nad fauną kserotermiczną na Podolu, w Bradenburgii, Austryi i Szwajcaryi — Arch. TN Lwów Dz. III, Lwów, 5: 265—345.
 37. Kuntze, R. 1936 — Zapiski entomologiczne z wycieczek w Pieninach — Pol. Pismo ent., Lwów, 13: 190—193.
 38. Lentz, 1857 — Neues Verzeichniss der Preussischen Käfer — Königsberg, 170.
 39. Lentz, 1861 — Erster Nachtrag zum neuen Verzeichniss der Preussischen Käfer Königsberg 1857 — Schr. phys.-ökon. Ges. Königsberg, 1: 139—146.
 40. Lentz, 1879 — Katalog der preussischen Käfer, neu bearbeitet — Beitr. Naturk. Preuss., 4, 64.
 41. Letzner, K. 1849—1852 — Systematische Beschreibung der Laufkäfer Schlesiens — Zeitschr. Ent., Breslau, 3: 41—72, 1849; 4: 73—112, 1850; 5: 113—186, 1851; 6: 187—292, 1852.
 42. Letzner, K. 1871 — Verzeichniss der Käfer Schlesiens — Z. Ent., Breslau, N. F., 2: I—XXIV + 1—328.
 43. Letzner, K. 1885—1889 — Verzeichniss der Käfer Schlesiens — Z. Ent., Breslau, N. F., 10: 1—68, 1885; 11: 69—148, 1886; 12: 149—180, 1887; 13: 181—236, 1888; 14: 237—284, 1889.
 44. Lgocki, H. 1908 — Chrząszcze (*Coleoptera*) zebrane w okolicy Częstochowy w Królestwie Polskim w latach 1899—1903 — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, 41, II: 18—151.
 45. Lgocki, H. 1911 — Chrząszcze (*Coleoptera*) zebrane w okolicy Częstochowy w Królestwie Polskim w latach 1899—1903 — Ent. pol., Łódź, 1: 40—43, 81—84.

46. Lüllwitz, A. 1916 — Verzeichnis der im Regierungsbezirk Köslin aufgefundenen Käfer — Stettin ent. Ztg., Stettin, 76 : 205—264.
47. Łomnicki, M. 1866 — Przyczynek do fauny chrząszczów galicyjskich — Kraków 9.
48. Łomnicki, M. 1868 — Wykaz chrząszczów tatrzańskich według rozsielenia pionowego — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków 2 : 152.
49. Łomnicki, M. 1874 — Wykaz dodatkowy chrząszczów galicyjskich — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, 8 : 12—18.
50. Łomnicki, M. 1875 — Wykaz chrząszczów nowych dla fauny galicyjskiej — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, 9 : 183—184.
51. Łomnicki, M. 1877 — Wykaz chrząszczów nowych dla fauny galicyjskiej — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, 11 : 151—152.
52. Łomnicki, M. 1879 — Wykaz chrząszczów nowych dla fauny galicyjskiej — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, 13 : 221—223.
53. Łomnicki, M. 1884 — *Catalogus Coleopterorum Haliciae* — Leopoli, 43.
54. Łomnicki, M. 1886 — Muzeum Imienia Dzieduszyckich we Lwowie. Dział I. Zoologiczny. Oddział zwierząt bezkręgowych. IV. Chrząszcze czy Tęgoskrzydłe (*Coleoptera*) — Lwów, XXXI + 308.
55. Łomnicki, M. 1890—1906 — Fauna Lwowa i okolicy. I. Chrząszcze (*Coleoptera*) Tęgoskrzydłe — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, 25 : 141—217, 1890; 37 : 31—56, 1903; 38 : 65—97, 1905; 39 : 3—22, 1906.
56. Łomnicki, M. 1913 — Wykaz chrząszczów czyli Tęgopokrywych (*Coleoptera*) ziem polskich — Kosmos, Lwów, 38 : 21—155.
57. Mroczkowski, M. 1950 — A new species of *Anthrenus* Geoffr. from Poland (*Coleoptera*, *Dermestidae*) — Ann. Mus. zool. pol., Warszawa, 14 : 187—192, t. XVII.
58. Mroczkowski, M. 1951 — *Anthrenus (Helocerus) polonicus* sp. n. from Central and Eastern Europe with a description of a new subgenus of *Anthrenus* Geoffr. — Ann. Mus. zool. pol., Warszawa, 14 : 253—260, t. XXXV.
59. Mroczkowski, M. 1952 — Contribution to the knowledge of the *Dermestidae* with description of a new species and a new subspecies (*Coleoptera*) — Ann. Mus. zool. pol., Warszawa, 15 : 25—32, t. IV.
60. Mroczkowski, M. 1954 — Contribution to the knowledge of *Dermestidae* (*Coleoptera*). *Anthrenus flavidus* Solskij — Ann. zool., Warszawa, 16 : 1—8.
61. Mroczkowski, M. 1954 — Skórniki — *Dermestidae* w oprac. zbior. „Klucze do oznaczania owadów Polski” XIX, 52 — Warszawa, 47.
62. Mroczkowski, M. 1954 — *Dermestidae* okolic Warszawy (*Coleoptera*) — *Fragm. faun.*, Warszawa, 7 : 187—197.
63. Mroczkowski, M. 1955 — Omarlicowate — *Silphidae*. W opracowaniu zbiorowym „Klucze do oznaczania owadów Polski” XIX, 25 — Warszawa, 29.
64. Mroczkowski, M. 1955 — Zbiór chrząszczy Wojciecha Mączyńskiego. *Dermestidae* (*Coleoptera*) — Pol. Pismo ent., Wrocław, 23 : 97—101.
65. Mroczkowski, M. 1956 — *Trogoderma angustum* (Sol.) w Europie (*Coleoptera*, *Dermestidae*) — Pol. Pismo ent., Wrocław, 24, supl. 1 : 29—31.
66. Mroczkowski, M. 1957 — *Carpathobyrrhulus tatricus* sp. n. from the Tatry (*Coleoptera*, *Byrrhidae*) — Ann. zool., Warszawa, 16 : 215—221.
67. Mroczkowski, M. 1958 — New names in the family *Dermestidae* (*Coleoptera*) — *Acta zool. cracov.*, Kraków, 2 : 557—561.

68. Mroczkowski, M. 1958 — Notes on the genus *Hemirhopalum* Sharp. With a description of a new species from Brazil (*Coleoptera*, *Dermestidae*) — *Ann. zool.*, Warszawa, 17: 49—64.
69. Mroczkowski, M. 1958 — *Dermestidae* (*Coleoptera*) collected in Bulgaria by members of the staff of the Zoological Institute of the Polish Academy of Sciences in the years 1950 and 1956 — *Fragm. faun.*, Warszawa, 8: 1—9.
70. Mroczkowski, M. 1958 — Otrupkowate — *Byrrhidae*, *Nosodendridae*. W opracowaniu zbiorowym „Klucze do oznaczania owadów Polski” XIX, 50—51. Warszawa, 30.
71. Mroczkowski, M. 1959 — Zweiter Beitrag zur Kenntnis der Dermestiden von Afghanistan, nebst Beschreibung einer neuen Art (*Coleoptera*) — *Kunigl. Fysiogr. Sällsk. i Lund Föhr.*, Lund, 29: 99—101.
72. Mroczkowski, M. 1960 — Dritter Beitrag zur Kenntnis der Dermestiden von Afghanistan (*Coleoptera*) — *Kunigl. Fysiogr. Sällsk. i Lund Föhr.*, Lund, 30: 51—55.
73. Mroczkowski, M. 1960 — Kozejedy (*Coleoptera*, *Dermestidae*) Turkmenii — *Trudy zool. Inst. Akad. Nauk, Moskwa—Leningrad*, 27: 208—219.
74. Mroczkowski, M. 1961 — Data on the distribution of *Dermestidae* (*Coleoptera*) with special reference to the Hungarian fauna — *Ann. hist.-nat. Mus. hung. Zool.*, Budapest, 52: 247—253.
75. Mroczkowski, M. 1961 — *Trogoderma angustum* Sol. in Deutschland (*Col. Dermestidae*) — *Mitt. dtsh. ent. Ges.*, Berlin, 19: 95—96.
76. Mroczkowski, M. 1961 — Two New Species of the Genus *Anthrenus* Geoffr. from the Tadzhik S. S. R. (*Coleoptera*, *Dermestidae*) — *Bull. Acad. pol. Sci.*, Warszawa, Cl. II, 8: 591—593.
77. Mroczkowski, M. 1961 — Ergebnisse der Deutschen Afghanistan-Expedition 1956 der Landessammlungen für Naturkunde Karlsruhe. *Dermestidae* (*Coleoptera*) — *Beitr. naturk. Forsch. Südw. dtshl. Karlsruhe*, 19: 223—226.
78. Mroczkowski, M. 1961 — Vierter Beitrag zur Kenntnis der Dermestiden von Afghanistan, nebst Beschreibung von zwei neuen Arten der Gattung *Ctesias* Steph. (*Coleoptera*) — *Ent. Tidskr.*, Stockholm, 82: 191—196.
79. Mroczkowski, M. 1962 — *Dermestidae* (*Coleoptera*) from the Kazakh SSR — *Ann. zool.*, Warszawa, 20: 229—259.
80. Mroczkowski, M. 1962 — *Anthrenus minutus* Er. and Faunistic Notes on other Sardinian *Dermestidae* (*Coleoptera*) — *Studi Sassarensi Sez. III*, Sassari, 9: 1—8.
81. Mroczkowski, M. 1963 — Some remarks on the *Dermestidae* (*Coleoptera*) from the Zoological Museum in Hamburg — *Ent. mitt. zool. Mus. Hamburg*, Hamburg, 2: 377—380.
82. Mroczkowski, M. 1963 — *Anthrenus sarnicus* sp. n. (*Coleoptera*, *Dermestidae*) from the Island of Guernsey — *Ann. mag. nat. hist.*, London, 13, 5: 697—700.
83. Mroczkowski, M. 1963 — *Dermestes szekessyi* Kal. a species new to the Scandinavian fauna (*Col.*, *Dermestidae*) — *Opusc. ent.*, Lund, 28: 208—210.
84. Myrdzik, K. 1933 — Materiały do fauny chrząszczy lądowych województwa Poznańskiego — *Pr. Kom. mat.-przyr. Pcm. TPN*, ser. B, Poznań, 6: 173—194.
85. Nowicki, M. 1858 — *Coleopterologisches über Ostgalizien* — *Jber. Ober-Gymn. Sambor*, Schuljahr 1858, Wien, 24.
86. Nowicki, M. 1864 — *Przyczynek do owadniczej fauny Galicyi* — Kraków, 87 pp.

87. Nowicki, M. 1865 — Insecta Haliciae Musei Dzieduszyziani. I. *Coleoptera*. Chrabąszcze — Cracoviae, 7—47 pp.
88. Nowicki, M. 1873 — Verzeichniss galizischer Käfer — Beitr. Insektenfauna Galiziens. — Krakau, 7—52 pp.
89. Polentz, G. 1932—1943 — Beiträge zur schlesischen Käferfauna — *Coleopt.*, Cbl., Berlin, 6:44—48, 1932; *Z. Ent.*, Breslau, 17, 3:4—8, 1933; 17, 4:6—9, 1935; 18, 1:2—9, 1936; 18, 2:6—15, 1937; 18, 3:4—11, 1939; 18, 4:6—11, 1940; 19, 1:4—11, 1942; 19, 2:6—9, 1943.
90. Reitter, E. 1870 — Uebersicht der Käfer-Fauna von Mähren und Schlesien — *Verh. naturf. Ver. Brünn*, Brünn, 8, 2:III—VIII, 1—195.
91. Reitter, E. 1870 — Eine Excursion ins Tatragebirge im Jahre 1869 — *Verh. naturf. Ver. Brünn*, Brünn, 8, 1:3—25.
92. Riedel, M. P. 1893 — Beitrag zur Käferfauna der Provinz Posen — *Ent. Nachr.*, Berlin, 19:345—349.
93. Roger, J. 1856 — Verzeichniss der bisher in Oberschlesien aufgefundenen Käferarten — *Z. Ent.*, Breslau, 10:1—132.
94. Rybiński, M. 1897 — Wykaz chrząszczów nowych dla fauny galicyjskiej — *Spraw.*, Kom. fizyogr., Kraków, 32:46—62.
95. Rybiński, M. 1903 — Chrząszcze nowe dla fauny galicyjskiej. Wykaz II — *Spraw. Kom. fizyogr.*, Kraków, 37:16—30.
96. Schaitter, I. 1870 — Motyle i chrząszcze z okolic Rzeszowa — *Spraw. Kom. fizyogr.*, Kraków, 4:30—36.
97. Schumann, E. 1905 — Cicindeliden und Carabiden der Provinz Posen — *Z. naturw. Abt. dtsh. Ges.*, Posen, 12, 2:33—40.
98. Schumann, E. 1906—1908 — Coleopteren der Provinz Posen — *Z. naturw. Abt. dtsh. Ges.*, Posen, 13, 2:55—61, 1906; 14, 2:36—41, 1907; 15:40—50, 1908.
99. Seidlitz, G. 1872—1875 — Fauna Baltica. Die Käfer (*Coleoptera*) der Ostseeprovinzen Russlands — Dorpat, XLII + 142 + 560 pp.
100. Siebold, C. Th. E. 1850 — Beiträge zur Fauna der wirbellosen Thiere Preussens. 9. *Coleoptera* — *Neue Preuss. Prov. Bl.*, Königsberg, 10:212—217.
101. Stefek, K. 1939 — Przyczynek do fauny tęgopokrywych (*Coleoptera*) ze Śląska i okolic sąsiednich — *Pr. Oddz. Przyr. Muz. Śląskiego w Katowicach*, Katowice, 1:125—174.
102. Stobiecki, S. 1883 — Do fauny Babiej góry. Sprawozdanie z wycieczek entomologicznych na Babią górę w latach 1879 i 1880 — *Spraw. Kcm. fizyogr.*, Kraków, 17:1—84.
103. Stobiecki, S. 1939 — Chrząszcze (*Coleoptera*) ś. p. Wojciecha Mączyńskiego w zbiorach entomologicznych Śląskiego Muzeum Przyrodniczego w Katowicach. Kózki (*Cerambycidae*) — *Spraw. Kom. fizyogr.*, Kraków, 72:263—268.
104. Szulczewski, J. W. 1922 — Chrząszcze Wielkopolski — *Pr. Kom. mat. przyr. Pozn. TPN Ser. B*, Poznań, 1:183—243.
105. Śliwiński, Z. 1958 — Przyczynek do znajomości występowania chrząszczy z rodziny *Dermestidae* (*Coleoptera*) w okolicach Łodzi — *Pol. Pismo ent.*, Wrocław, 27:109—113.
106. Tarnani, I. K. 1903 — Nasjekomyja, wrednyja dlja płodowodstwa i ogrodnicestwa w gubernijach carstwa polskiego i mjery borby s etimi nasjekomyimi — Warszawa, IV + 188.
107. Tenenbaum, Sz. 1913 — Chrząszcze (*Coleoptera*) zebrane w Ordynacyi Zamojskiej w gub. Lubelskiej — *Pam. fizyogr.*, Warszawa, 21, III:1—72.

108. Tenenbaum, Sz. 1918 — Dodatek do spisu chrząszczy z Ordynacji Zamojskiej — Pam. fizyogr., Warszawa, 25, 35.
109. Tenenbaum, Sz. 1923 — Przybytki do fauny chrząszczów Polski od roku 1913 — Rozpr. Wiad. Muz. Dzieduszyckich, Lwów, 7—8 : 136—186.
110. Tenenbaum, Sz. 1925—1938 — Nowe dla Polski gatunki i odmiany chrząszczy — Pol. Pismo ent., Lwów, 3 : 132—134, 1925; 4 : 104—106, 1925; 5 : 78—81, 1926; 7 : 188—192, 1929; 14—15 : 336—345, 1937; *Fragm. faun. mus. zool. pol.*, Warszawa, 1 : 329—359, 1931; 2 : 5—8, 1933; 3 : 415—429, 1938.
111. Trella, T. 1923—1939 — Wykaz chrząszczów okolic Przemyśla — Pol. Pismo ent., Lwów, 2 : 12—19, 110—123, 1923; 3 : 18—22, 1924; 3 : 122—127, 1925; 4 : 92—96, 1925; 5 : 68—73, 1926; 6 : 185—188, 1928; 8 : 75—88, 130—135, 1930; 9 : 33—39, 186—200, 1930; 10 : 223—229, 1932; 12 : 6—16, 1934; 13 : 85—97, 1936; 14—15 : 262—265, 1937; 16—17 : 87—89; 1939.
112. Wachtl, W. 1876 — Wiadomostki entomologiczne z Galicyi zachodniej — Spraw. Kom. fizyogr., Kraków, 10 : 40—41.
113. Wanka, Th. 1915 — Beitrag zur Coleopterenfauna von Österr. — Schlesien — Wien. ent. Ztg., Wien, 34 : 199—214.
114. Wanka, Th. 1920 — Dritter Beitrag zur Coleopterenfauna von Österr. — Schlesien — Ent. Bl., Berlin, 16 : 202—213.
115. Wanka, Th. 1927 — IV. Beitrag zur Coleopterenfauna von Schlesien — Wien. ent. Ztg., Wien, 44 : 1—32.
116. Wańkiewicz, 1878 — Tymczasowy spis owadów tęgopokrywych z wycieczki w okolice Chelma r. 1878 — Przyr. i Przem., Warszawa, 7 : 213—214.
117. Weigel, J. A. V. 1896 — Geographische, naturhistorische und technologische Beschreibung des souverainen Herzogthums Schlesien. Zehnter Theil. Verzeichniss der bisher entdeckten, in Schlesien lebenden Thiere — Berlin, XII + 358 pp.
118. Węgrzecki, M. 1932 — Studja koleopterologiczne na wybrzeżu Polskim I. Dotychczasowe wyniki badań nad chrząszczami Helu — *Fragm. faun. Mus. zool. pol.*, Warszawa, 1 : 465—505.
119. Zajcew, F. A. 1908 — K entomofaunje okrestnostiej Nowoj Aleksandrii, Ljublinskoj gub — Russ. ent. obozr., S.-Peterburg, 8 : 155—158.
120. Zajcew, F. 1912 — Njeskolko intieriesnych żestkokryłych najdiennych w okrestn. Nowoj-Aleksandrii Ljublinskoj gub — Russ. ent. obozr., S.-Peterburg, 12 : 175.